

Toekomstverkenning

A. F. VAN ZWEEDEN

Met de algemene toekomstverkenningen die de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) ontwikkelt kan het vreemd lopen. Het in 1977 gepubliceerde rapport *De komende vijftig jaar* bevatte een aantal voorspellingen die gebaseerd waren op normatieve beslissingen. De ontvangers van die toekomstverkenning (politiek, bestuur en publiek) hebben die normatieve elementen niet herkend en hebben de toekomstverkenning als een gegeven aanvaard. Daardoor werd de maatschappelijke discussie over het beleid dat gevoerd zou moeten worden eerder gedempt dan gestimuleerd. Bij de beleidsgerichte toekomstverkenning is de WRR daarom anders te werk gegaan. Uit ideaaltypisch geformuleerde visies op de samenleving is de Raad alternatieven voor het beleid gaan uitwerken. Het eerste deel van deze verkenning, dat in 1980 werd gepubliceerd, heette *Een poging tot uitlokking*. Er werd een scenario uitgewerkt dat ontleend was aan het Interfutures-project van de OESO. Daarvan werd terecht verwacht dat het tot stelling nemen zou moeten dwingen en tot het formuleren van alternatieven zou uitnodigen.

Gebruikmakend van de reacties op dat eerste deel heeft de WRR de zes karakteristieke visies op de Nederlandse samenleving nu opnieuw geformuleerd. Er wordt niet alleen een onderscheid gemaakt tussen de drie politieke hoofdstromingen in ons land — het socialisme, de christen-democratische politiek en het liberalisme — maar ook tussen twee maatschappelijke opvattingen die met de termen „technocratisch” en „sociocratisch” worden aangeduid. Er worden verder kruisverbanden gelegd tussen technocratische en sociocratische visies die socialistisch, liberaal of christen-democratisch worden ingekleurd. Ik denk dat de politiek-maatschappelijke stromingen in ons land door deze werkwijze vrij adequaat in kaart zijn gebracht, maar ik heb wel moeite mij bij de sociocratisch-liberale en sociocratisch-socialistische visies voor te stellen welke politieke partij of maatschappelijke groepering daar nu de dragers van zijn. Bovendien laat de WRR na het begrip „sociocratie” zo te definiëren dat ik daar een bepaalde politieke of maatschappelijke richting bij kan denken. De Raad gebruikt „sociocratie” als tegenstelling van „technocratie”. De sociocratische opvatting bij het liberalisme betekent bij voorbeeld een sterke voorkeur voor het individuele initiatief en de markteconomie, bij het socialisme een voorkeur voor het

opheffen van maatschappelijke ongelijkheden door sociale strijd van groepen en bewegingen en bij de politiek op christelijke grondslag een voorkeur voor eigen verantwoordelijkheid van overzichtelijke gemeenschappen waarin men leeft en werkt. In deze laatste positie herkent men gemakkelijk de richting waaraan Bob Goudzwaard stem geeft met zijn pleidooien voor een „houdbare economie van het genoeg”. Met deze zesdeling wordt in elk geval tot uitdrukking gebracht dat de politieke werkelijkheid ingewikkelder en genuanceerder is dan simpele schema's die de socialisten het monopolie geven van overheidsingrijpen en die de liberalen alle problemen willen laten oplossen door de markt.

Er worden in het rapport drie alternatieven voor het sociaal-economisch beleid uitgewerkt die in het verlengde liggen van de posities die de karakteristieke visies innemen. Je krijgt dan een onderscheid in een beleid gericht op consumptieve groei, op groei die vooral door bevordering van de export moet worden gegeneerd en een christen-sociocratische beleidsvariant van versobering en rentmeesterschap. Uit deze alternatieven distilleert het rapport vervolgens drie sociaal-economische perspectieven.

Versterking van de verzorgingsstaat — een doelstelling die aan de technocratisch-socialistische visie wordt toegeschreven — vraagt om een beleid dat ruimte schept om door middel van arbeidstijdverkorting zowel het recht op arbeid en inkomen als de plicht tot werken en het voorzien in eigen levensbehoeften te spreiden over ieder die tot werken in staat is. De groei van de niet-commerciële diensten en de noodzaak van een werkgelegenheidsbeleid vragen grote aandacht voor socialisatie van de vraag. Daardoor krijgt de gemeenschap greep op het niveau en de samenstelling van de binnenlandse productie. De consumptiegroei blijft 1.5 à 2 procentpunten achter bij de op 3% geschatte groei van de productie. Voor het herstel van de economische groei is een concurrerende, op de internationale markt georiënteerde sector nodig. De directe bestedingsmogelijkheden van de gezinnen moeten worden teruggedrongen, omdat voorrang moet worden gegeven aan investeringen en aan socialisatie van de vraag. Een geleide-inkomenspolitiek is een van de belangrijkste instrumenten waarmee de overheid haar verantwoordelijkheid waar kan maken. In het sociale-zekerheidsstelsel blijft het recht op uitkering ge-

koppeld aan de plicht tot arbeid. Grote verschillen in uitkeringsniveau tussen b.v. langdurig werklozen en arbeidsongeschikten dienen te verdwijnen.

In het tweede toekomstperspectief wordt de verzorgingsstaat omgebouwd tot een waarborgstaat. De staat waarborgt een opvangnet, b.v. door invoering van een negatieve inkomstenbelasting die het sociale-zekerheidsstelsel vervangt. Voor het overige wordt de zorg voor zich zelf aan iedere burger overgelaten. Wat boven de basisvoorziening uitgaat is zaak voor particuliere verzekeringen, in elke geval niet van de overheid. Het minimumloon kan verdwijnen. Daar een minimumbestaan is verzekerd, zullen veel mensen korter willen gaan werken. Er ontstaat een arbeidsmarkt waarbinnen veel beter dan thans tegemoet kan worden gekomen aan de grote diversiteit in vraag en aanbod en het beschikbare werk over een groter aantal banen kan worden verdeeld. Het registreren van werklozen heeft geen functie meer. Werkloosheid is in dit sociocratisch-liberale perspectief geen probleem meer.

In het sociocratisch-christelijke perspectief wordt ervan uitgegaan dat de huidige stagnatie structureel van aard is en alleen afdoende kan worden doorbroken door het scheppen van omstandigheden, waarbij ieder zijn verantwoordelijkheid kan waarmaken voor het vorm geven aan een houdbare en rechtvaardige samenleving. Het nationale produkt groeit niet meer voor consumptie, maar alleen ter wille van een structureel exportoverschot ten behoeve van ontwikkelingshulp en voor verhoging van de investeringen. Door het selectief toekennen van basisinkomens kunnen activiteiten buiten de formele economie worden versterkt en wordt het scherpe onderscheid tussen betaalde en onbetaalde arbeid verminderd. Het streven naar een houdbare samenleving veronderstelt versobering door verlaging van het consumptieniveau. Daartoe zal de indirecte belastingdruk moeten worden verdubbeld. De helft van de sociale premies wordt opgebracht uit een extra heffing op energie. Het primaire inkomen per volwassen Nederlander daalt van 25 tot 20 duizend gulden per jaar. Hier staat tegenover dat een deel van het extra primaire inkomen van de overheid in de vorm van basisuitkeringen naar gezinnen terugvloeit. De overheidsbehoefenis met de loonvorming wordt verminderd door decentrale loononderhandelingen. Ook in dit versoberingsperspectief bestaat er een groot werkloosheidsprobleem. Dat wordt niet opgelost door vrijwillige arbeidstijdverkorting, maar door middel van basisinkomens voor mensen die zich terugtrekken van de arbeidsmarkt. In die basisinkomens komt de maatschappelijke waardering voor onbetaalde en vooral verzorgende arbeid tot uitdrukking. De algemene loondervingsverzekering voorziet in een uitkering ter hoogte van het minimumloon. Alles wat daar boven uitgaat, is zorg van bedrijf, bedrijfsfak of individu, maar niet van de overheid.

Aldus in het kort de drie toekomstperspectieven. Proeft men ze te vertalen naar de beleidskoers van het tegenwoordige

CDA-VVD-kabinet, dan herkennen we daarin vooral elementen uit de technocratisch-liberale visie voor zover het beleid prioriteit geeft aan terugdringing van de collectieve sector om ruimte te maken voor de marktsector en aan deregulering. Het sociaal-economisch perspectief, zoals dat tot uitdrukking wordt gebracht in de onlangs verschenen adviesaanvraag aan SER en Emancipatieraad over de hervorming van het sociale-zekerheidsstelsel, bevat enkele elementen uit het sociocratisch-christelijke gezichtspunt, voor zover het bij inkomensdervingsverzekeringen strak de hand wil houden aan het arbeidsverleden en de uitkeringsduur wil beperken. Ook het beperken van de collectieve voorzie-

ningen tot de minimumbehoefte herkennen we in de beleidsopties van het huidige kabinet. Het minst daarmee in overeenstemming is de sociocratisch-liberale voorkeur voor een basisinkomensgarantie, hoewel deze in het WRR-rapport gepresenteerd wordt als het instrument waarmee de verzorgingsstaat kan worden omgebouwd tot een waarborgstaat. Opmerkelijk is dat in alle drie visies aangrijpingspunten zijn te vinden voor een ingrijpende hervorming van het sociale-zekerheidsstelsel. Daarom is het minder onwaarschijnlijk dat er toch een compromis zal worden gevonden dan men op grond van actuele politieke stellingen zou verwachten.

A. F. van Zweeden